

ВОЛОДИМИР МОРГУН

(Полтава)

ОЛЕКСАНДР ЗАХАРЕНКО – ЛІДЕР УКРАЇНСЬКОЇ Й СВІТОВОЇ ПЕДАГОГІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

До 75-ї річниці від дня народження

Друга половина ХХ ст. до плеяди видатних педагогів світу додала чотирьох кращих директорів шкіл з України, трьох Героїв Соціалістичної Праці: з Кіровоградщини – Василя Сухомлинського (очолював Павлівську середню школу з 1948 по 1970 роки, Онуфрієвський район), Івана Ткаченка (очолював Богданівську загальноосвітню школу № 1 з 1944 по 1979 роки, Знам'янський район), із Полтавщини – Михайла Андрієвського (очолював міську Гадяцьку спеціалізовану школу-інтернат I-III ступенів імені Є. П. Кочергіна з 1962 по 1998 роки), та з Черкащини – Олександра Захаренка (очолював Сахнівську загальноосвітню школу з 1966 по 2002 роки, Корсунь-Шевченківський район), який ще не удостоєний звання Героя України, але ця всім очевидна несправедливість буде невдовзі виправлена, хоча б посмертно.

З біографічного нариску про славетного випускника Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького (2009) дізнаємося, що народився майбутній Герой з Сахнівки 2 лютого 1937 р. у м. Кам'янці Черкаської області в родині Антона Івановича та Варвари Вереміївни Захаренків. Батьки передали синові щиру любов до людей, до своєї землі та неба, до України і Бога. Після закінчення школи О. А. Захаренко склав іспити на механіко-математичний факультет Київського університету, однак не пройшов за конкурсом. Учитель математики Кам'янської ЗОШ №3 Черкащини С. І. Новицький запропонував дирекції школи взяти молодого Олександра викладачем математики і фізики у вечірню школу. Так розпочалася педагогічна діяльність Олександра Антоновича. Через рік вступив на фізико-математичний факультет Черкаського педагогічного інституту імені 300-річчя воз'єднання України з Росією. Був одним з найактивніших студентів, неординарним ватажком. Не терпів формалізму, як і фальші, у всьому. І це проніс через усе своє життя.

Інститут закінчив у 1959 році з відзнакою. Уже дипломованим учителем фізики та математики приїхав до Сахнівської школи Корсунь-Шевченківського району. У 1961-63 рр. служив у лавах Радянської армії, де в частинах радіозв'язку доторкнувся до мрії свого дитинства – авіації: обслуговував безпеку польотів стратегічних бомбардувальників, що базувалися на знаменитому полтавському аеродромі, з якого у II Світову війну здійснювали човникові бомбові удари по фашистах американські екіпажі.

У 1966 р. призначений на посаду директора середньої школи бригадного села Сахнівка. Спираючись на досвід видатних педагогів Оуена, Макаренка, Шацького, Сухомлинського, Ткаченка, на концепцію синтезу школи і середовища російської вченої-педагога Л. І. Новікової, О. А. Захаренко відродив і втілював у життя технологію народної школи-толоки, навколо якої органічно єдналися всі учасники освітнього процесу (сім'я, односельці, суспільство, ЗМІ тощо). Робив це не тільки спираючись на авторите-

ти попередників, але й постійно звертався до громадської думки, до прямої демократії народовладдя.

Надзвичайну повагу Захаренка до людей ілюструє такий епізод із його спогадів. Отримавши посаду директора, він починає не з наказів і розпоряджень, а з ... відвідувань кожної родини села. І в кожного він запитує про те, якою повинна бути наша школа? Одна мати, жартома, дала таку пораду: «Хочу, щоб мої онуки вчилися у школі, кращій за школи ... Берліну, Києва і Ленінграду (тепер Санкт-Петербург)!». Віддавши понад 40 років свого життя Сахнівській школі, директор виконав наказ жінки і разом із нею, іншими батьками, односельцями, що не мали дітей (!), старшокласниками, вчителями, разом з усіма добрими людьми країни методом народної толоки (у ті часи – комуністичної, тепер – волонтерської праці) перетворив її на найкращий заклад України, СРСР і світу.

У своїй методиці надавав особливу увагу трудовому вихованню молоді. Збудовано теплицю, майстерні, два чудові басейни, у яких усі – від першокласників до вчителів – могли плавати круглий рік, сучасний спортзал, двоповерховий родинно-шкільний музей, в якому представлено кожну сільську родину, обсерваторію, планетарій, посаджено дендропарк, майданчик атракціонів. А ще облаштовано Криницю Совісті, яка стала пам'ятником усім сахнівцям, які загинули під час голодомору (перший пам'ятник жертвам голодомору в Україні).

Людиною був скромною: відмовився від посади міністра освіти в уряді України, кабінетна робота на будь-якому рівні його не приваблювала, хоча й обирався депутатом Верховної Ради СРСР (1984), народним депутатом СРСР (1989), депутатом Черкаської обласної ради (1998).

У 1989 р. О. А. Захаренко обраний членом-кореспондентом Академії педагогічних наук СРСР. У 1992 р. став одним із засновників Академії педагогічних наук України і дійсним її членом, очолив Творчу спілку вчителів України, комітет «Педагоги Співдружності за мир і взаєморозуміння». У 1999 р. отримав звання академіка Російської академії освіти.

Автор майже 350 праць з питань педагогіки. Найвагоміші з них – «210 шкільних лінійок», «Школа над Россю», «Енциклопедія шкільного роду», «Академік із Сахнівки». Близько 600 наукових публікацій і художніх творів розповідають про творчий доробок цього великого українського педагога.

За віддану педагогічну працю присвоєно почесне звання «Відмінник народної освіти» (1964), «Народний учитель СРСР» (1983), нагороджено орденом «Знак пошани» (1971), орденом Леніна (1978). У 2001 р. О. А. Захаренка за чотиритомне видання «Енциклопедія шкільного роду» визнано найкращим освітянином України, лауреатом відзнаки «Засвіти вогонь».

Опорою всього життя Олександра Антоновича була дружина Віра Петрівна – щира і надійна людина, яка розділила все: і радощі, і невдачі, свято подружнього життя й труднощі в нелегкій роботі. А познайомилися вони в Черкаському педагогічному інституті. Нині в стінах Черкаського національного університету славний рід Захаренків-педагогів продовжують син Сергій Захаренко, який закінчив, як і батько, фізико-математичний факультет і працює в університеті, та онука Оксана – студентка.

«Школа хоч трохи, та має бути попереду розвитку суспільства і показувати шлях людству в часі та просторі» – з таким переконанням жив і працював Олександр Антонович. Згасла зоря видатного педагога, який віддав серце людям, 30 квітня 2002 року. Похований на Сахнівському цвинтарі в мальовничому урочищі Дівочі гори.

Нині його школа на Черкащині носить статус «Авторська О. А. Захаренка загальноосвітня середня школа с. Сахнівки». У 2007 р. Міністерство освіти і науки України запровадило нагрудний знак «О. А. Захаренко», яким відзначають педагогічних працівників за особисті значні внески в розвиток освіти та виховання підростаючого покоління.

На честь 75-ї річниці від дня народження видатного педагога 2 лютого 2012 року в м. Черкаси відбулися X Міжнародні ювілейні Захаренківські наукові читання «Науково-педагогічна спадщина Олександра Антоновича Захаренка як джерело виховання молодого покоління».

Голова оргкомітету доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ЧНУ імені Богдана Хмельницького А. І. Кузьмінський представив три збірники, які були випущені до конференції (Захаренко Олександр Антонович (1937-2002 рр.). Біобібліографічний покажчик (до 75-річчя від дня народження); А. Макаренко, В. Сухомлинський, О. Захаренко: естафета гуманної педагогіки; Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 6 (з матеріалами конференції)).

У програмі конференції заявлено 124 учасники з Італії, Росії, України, зокрема – голова Черкаської ОДА, доктор технічних наук Сергій Тулуб (Вітальне слово), президент НАПН України, доктор філософських наук Василь Кремень (Актуальність ідей О. А. Захаренка для розвитку сучасної школи), академік-секретар Відділення вищої освіти, доктор педагогічних наук Микола Євтух (Світогляд студента вищого навчального закладу: проблеми та шляхи становлення), академік НАПН України, доктор педагогічних наук Надія Бібік (Психолого-педагогічні умови впровадження ідей О. А. Захаренка в практику роботи навчальних закладів), академік НАПН України, доктор педагогічних наук Олександра Савченко (Середовищний підхід у творчій спадщині О. А. Захаренка), віце-президент Італійської Макаренківської асоціації Еміліано Меттіні (Філософська антропологія у працях А. С. Макаренка і педагогічна спадщина О. А. Захаренка) та ін.

Незважаючи на люті морози (до – 30°C) до Черкас прибув потужний загін науковців із Національної академії педагогічних наук України: академік-секретар Відділення загальної педагогіки та філософії освіти, доктор педагогічних наук Ольга Сухомлинська (Педагогізація сільського середовища: проект О. А. Захаренка), академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих, доктор педагогічних наук Нелля Нічкало (Прогностичне значення педагогічних ідей О. А. Захаренко), академік-секретар Відділення загальної середньої освіти, доктор педагогічних наук Олександр Ляшенко (О. А. Захаренко і природничо-наукова освіта), директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук Іван Бех (Теоретико-методологічні засади духовного виховання підростаючого покоління: з досвіду роботи О. А. Захаренка), директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, доктор філософських наук Іван Зязюн (Екзистенційні особливості педагогічної дії), член-кореспондент НАПН України, ректор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, доктор педагогічних наук Наталія Побірченко (Авторська школа О. А. Захаренка – навчально-виховний заклад ХХІ століття), вчений секретар Відділення загальної середньої освіти, кандидат педагогічних наук Юрій Мальований (Поетичний диптих про Вчителя) та ін.

Родину і школи видатного педагога представляли: його дружина, вчителька математики Віра Захаренко (Із глибин прожитих років), якій була вручена найвища нагорода НАПН України – «Медаль К. Д. Ушинського»; син, доцент кафедри загальної педагогіки і психології ЧНУ імені Богдана Хмельницького, кандидат педагогічних наук Сергій Захаренко (Проблеми родинного виховання у педагогічній спадщині О. А. Захаренка); директор Авторської О. А. Захаренка загальноосвітньої середньої школи с. Сахнівка, вчитель математики і фізики Іван Рибалка (Сьогодні Сахнівської школи в контексті ідей О. А. Захаренка), директор міської Кам'янської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 3 (яку закінчив О. А. Захаренко) Олександр Гончарик (Учитель добра і краси) та ін.

Загін Міжнародної, Російської та Української Макаренківських асоціацій представляли президент ММА, кандидат філософських наук Тетяна Корабльова із Москви (Педагогіка А. С. Макаренка й О. А. Захаренка в контексті проблем сучасної освіти),

двоє полтавців – секретар правління ММА, кандидат педагогічних наук Андрій Ткаченко (Система професійного навчання і виховання в Полтавській трудовій колонії імені М. Горького) та член правління ММА і УАМ, кандидат психологічних наук Володимир Моргун (Трудова педагогіка від А. С. Макаренка та В. О. Сухомлинського до О. А. Захаренка та І. А. Зязюна), дійсний член АПСН, член РМА, кандидат соціологічних наук із Москви Річард Соколов (Поширення ідей А. С. Макаренка у другій половині ХХ і на початку ХХІ століття в СРСР та сучасній Росії).

На завершення роботи конференції учасники прийняли звернення до Президента України про представлення видатного українського педагога зі світовим ім'ям Олександра Антоновича Захаренка до звання Героя України (посмертно). На другий день організатори конференції – ректор ЧНУ імені Богдана Хмельницького Анатолій Кузьмінський, начальник Головного управління освіти і науки Черкаської обласної державної адміністрації Іван Шарапа, ректор Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників Наталія Чепурна, директор ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва ЧНУ імені Богдана Хмельницького Тимофій Десятов, голова Корсунь-Шевченківської районної державної адміністрації Анатолій Івашкевич – надали можливість гостям конференції відвідати Сахнівку, де відбулося покладання квітів до пам'ятника на могилі педагога. Завершилися Ювілейні заходи екскурсією по школі, її унікальній території та об'єктам інфраструктури, яких не має у своєму розпорядженні жодна школа «Берліну, Києва, Санкт-Петербургу» та інших столиць світу.

Найбільше вразило відвідування шкільного музею, де добрими господарями виступали діти, «різновіковий загін» (за А. Макаренком) учнів V-X класів. Біля експозицій пам'яті жертвам голодомору 1932-33 років і учасникам Великої Вітчизняної війни розповіді юних екскурсоводів були настільки проникливими, що відвідувачі ледь стримували сльози. У чудовій залі, що присвячена пам'яті Олександра Антоновича, багато з них зробила записи подяки Вчителям, Батькам та Дітям Сахнівки за збереження кращих традицій минулого на шляху до кращого майбутнього. Автор цих рядків передав до музею підбірку книг Ф. Т. Моргуна, в яких він цитує О. А. Захаренка, та власну оду на честь видатного педагога.

Одержано 8.02.2012, рекомендовано до друку 13.02.2012.